

Opponensi vélemény

Prof. Dr. Tóth Gábor Attila: *Nemdemokrácia Az alkotmányjogi patológia és terápia alapjai*

Hivatalos bírálatom a kötet egészét veszi alapul, mivel a munka egy egységes egészet alkot, s értelemszerűen a IX. GJO Doktori Szabályzatában foglalt terjedelmi korlátra tekintettel a szerző kiválasztott egyes részeket, azonban a munka egy egységes, jól felépített egész, így csak a kijelölt részek vizsgálata nem adna teljes képet a szerzőnek az MTA doktori cím megszerzése iránt benyújtott munkája egészéről. A fentiekre figyelemmel végzem el az MTA IX. GJO Doktori Szabályzata alapján a doktori mű tudományos eredményeinek, újdonságának, érdemeinek és hiányosságainak, valamint a feldolgozott adatok hitelességének vizsgálatát, különös figyelemmel az új tudományos eredményekre.

Összeségében jelzem, hogy a Szerző jelen munkájával összességében teljesítette vállalt célját. A témát összességében jól dolgozta fel, valamint új és hiteles kutatási eredményeket fogalmazott meg, azonban nincs olyan fontos és jelentős tudományos munka, amelyhez valamilyen módon ne lehetne észrevételeket megfogalmazni, már csak a tudományos nézőpontok sokszínűsége okán is. Az MTA doktori cím megszerzése iránti eljárásban a bíráló feladata, hogy a munkát összességében értékelje.

I. A disszertáció értékei

1. A *témaválasztás* jó és időszerű. A demokratikus rendszereket érő kihívások, az azokra adott válaszok és a szerző által „patologikusként” megjelent jelenségek, s az azokkal kapcsolatban megfogalmazott „terápiás” javaslatok a jelenlegi jog- és a szélesebb értelemben vett társadalomtudományok egyik központi problémája, amely releváns és értékes kutatási téma és terület, ahol a dinamikusan változó rendszerekre figyelemmel még a jelentősebb szakirodalom mellett is lehet újat mondani.

2. A kutatás *kérdésfeltevés*ei áttekinthetőek, azok elsősorban a Szerző által nemdemokratikusként jellemzett rendszerek jellegzetességeire, a demokratikus és nemdemokratikus rendszerek elhatárolására irányulnak. Munkájában a korábbi megközelítéseken alapuló tipológiához illeszkedve, egyfajta interdiszciplináris megközelítést is vállalva igyekszik új elemekkel gazdagítani a hazai és a nemzetközi, a kérdéssel kapcsolatos széleskörű diskurzust. Kutatási hipotéziseit egyértelműen megfogalmazta, az azokra adott válaszokat is kellően alátámasztotta.

3. A kutatás *módszertana* összességében világos, alapvetően jogtudományi jellegű, de új elemként a rohamosan fejlődő élő természettudományok, különösen az orvostudomány megközelítésének beemelésére is törekszik, a demokratikus rendszerek patológiája, az ezen patologikus vonások eredményeként kialakuló helyzet terápiája körében, amely megközelítés egyértelműen új tudományos eredménynek tekinthető.

4. A szerző széleskörű *szakirodalmi jártasságról* tesz tanúbizonyságot. Korábbi kutatásaira is építve a hazai, és részben a nemzetközi, elsősorban jogtudományi, valamint részben a

politikatudományi, s az előző pontban jelzettek alapján az újfajta megközelítéshez kötődő élettudományi szakirodalom legfontosabb eredményeit beépítette a kötetbe. .

5. A kötet *megfelel a formai előírásoknak*. Terjedelme, felépítése, tagolása maximálisan kielégíti a követelményeket. A hivatkozások jellemzően korrektek, kimerítőek és pontosak.

6. *Új tudományos eredmény* az ún. democratic backsliding új típusú, az élettudományok megközelítését is alapul vevő értelmezése, azaz a demokratikus rendszerek patológiájának elemzése, valamint az ehhez kapcsolódó, de lege ferenda javaslatoknak a szintén élettudományi alapú, terápiás gondolkodás keretében történő értelmezése. Ezzel az új megközelítéssel a hagyományos jogdogmatikai és politikatudományok megközelítésének fejlesztésében is jelentős lépést tett.

7. Egyes értékelő megállapításai vitára ösztönöznek. Összességében ez fontos értéke a munkának, amelyet nyugodtan mondhatok még akkor is, ha az alábbiakban egyes ilyen kérdéseket felvetnék. Ennek az is az oka, hogy a szerző egy nagyon komplex témát választott, amely számos elágazással és kapcsolódási ponttal rendelkezik.

II. Kritikai megjegyzések és észrevételek

1. Az hivatalos bíráló leginkább általános észrevétele részben kötődik a módszertanhoz. Az interdiszciplináris megközelítés legnagyobb kihívását ugyanis a módszertan sokszínűsége, a különféle tudományágak módszertani sajátosságainak alkalmazása jelenti. Miként jeleztem, véleményem szerint a szerző összességében jól kezelte ezt a helyzetet, azonban ez nem jelenti azt, hogy a fenti keretek között nem lehetne egy jobban és pontosabban körülírt háttérrel felrajzolni. Itt különösen az élettudományi háttér kevésbé kidolgozott megalapozását jelezném. A szerzőnek az ötlete rendkívül újszerű, hogy erre a jelenségre az élettudományok által használta diagnózis, a patológia és annak értelmezése, valamint a lehetséges terápia keretét alkalmazza. A fenti megközelítés a szakirodalomban széles körben tárgyalt kérdéskört új megvilágításba helyezi, amely más elemek felvázolását is lehetővé teszi. Azonban e körben kell jelezni, hogy az újszerű ötlet korrekt felvázolását követően nem nagyobb mértékben is elmélyedhetett volna a patológia és a terápia élettudományi módszertani kereteinek felvázolásában. A hivatkozott élettudományi munkái eléggé általános jellegűek, s nem is a kérdés legmodernebb értelmezései körébe tartoznak, így ezt a vonulatot jobban mélyíthette volna. Hasonlóan, a modern élettudományok a szervezeteken belül is a patológia és a terápia körében fontos szerepet szánnak a *reziliencia* kérdéskörének. Ez különösen érdekes lett volna a munkájában, hiszen az újabb rétegekkel gazdagíthatta volna az egyébként rendkívül érdekes és újszerű elemzést. Így különösen kitérhetett volna, hogy melyek azok az okok, hogy egyes rendszerek jobban ellenállnak a demokrácia patológiája okozta kihívásoknak, s a terápiás javaslatokat is erősíthette volna ennek az ellenállóképességnek a feltérképezése és az eredmények beépítése a különféle terápiás körbe. Jelzem, ezek az elemek összességében erősen jelen vannak a munkában, de a reziliencia, mint sajátos élettudományi koncepció egy hatékonyabb és jobb keretrendszer kínált volna a fenti kérdések általános keretezésére.

2. Az alapul szolgáló, a vizsgált országok körében ki kell emelni, hogy a szerző törekszik egy általános helyzet felvázolására, azaz nemcsak európai országok rendszereit vizsgálja. Azonban álláspontom szerint a fenti széles értelmezés mellett bizonyos kérdések és területek csak rendkívül felületesen jelennek meg az elemzésben. Így ami az opponenst különösen érdekelte

volna, az a legnagyobb népességű ország, India demokráciájának és az indidi demokratikus rendszert erő patológiának részletesebb elemzése, különösen a Narendra Modi vezette kormányokhoz kötődő, az indiai demokratikus közéletet érintő változások elemzése. Szintén részletesebben szólhatott volna a hazai diskurzusban is többször felhozott kelet- és délkelet-ázsiai rendszerek országokról. Viszonylag jobban elemzi a nemzetközi irodalomban is a Rodrigo Duterte kormányzásához kötődő jelenségeket. Azonban a nemdemokrácia kialakulását elősegítő patológia elemzése szempontjából érdekes lett volna a számos autokratikus rendszer számára mintát jelentő szingapúri közjogi és politikai rendszer elemzése is, hiszen sok tekintetben példát jelentett más államoknak. A terápia keretében külön foglalkoztam volna a 40 évnyi rendkívüli állapot után demokratizálódó Tajvannal (Kínai Köztársaság) és Dél-Koreával (Koreai Köztársaság) is, különösen a koreai modell viszonylag erős rezilienciájára. Jóllehet a kötet lezárására még a 2024. decemberi koreai elnöki puccskísérlet előtt került sor, de éppen a koreai rendszer elemzése a demokratizációval kapcsolatos, a reziliencia erősítését jelentő terápiára is jó példát jelentett volna.

3. Szintén a módszertanhoz és a földrajzi lehatároláshoz kötődően jeleztem volna, hogy a szerző a legjobban és legrészletesebben a parlamentáris és a félprezidenciális kormányformák körében elemzi a patológikus elemeket. A prezidenciális rendszerek jelentette kihívásokat érinti, de ott csak szűkebb körben elemzi az egyébként a rendszer jogi jellegzetességei miatt kódolt kihívásokat, amelyek elsőként a latin-amerikai államokban jelentek meg erősebben, de ezek a kihívások ma – igaz, már a kötet lezárása után – az Amerikai Egyesült Államok rendszerében is megoldandó és megvitatandó kérdésként jelentkeznek. Éppen ezért egy részletesebb latin-amerikai kitekintés is erősíthette volna az anyagot. Természetesen a terjedelmi korlátok az elemzés mélysége szempontjából merev határként jelentkeznek, de ebben az esetben jó lett volna, ha a szerző a cím vagy esetleg a bevezető, módszertani fejezet körében végzi el a limitációk kijelölését.

4. Jóllehet egy alapvetően jogtudományi munkáról van szó, azonban az elemzett kérdés, ahogyan erre többször a szerző is kitér, nem választható el az adott országok és rendszerek társadalmi, gazdasági és politikai modelljétől és jellegzetességeitől. A jogtudományi fókusz megtartása mellett is jobban kitérhetett volna ezen sajátosságokra, az ebből fakadó eltérő kihívásokra és a szükséges terápiák eltéréseire a szerző. A fenti gondolatok megjelennek a kötetben, de az Opponens álláspontja szerint a rezilienciának a fogalmi keretbe bevonása e körben is segíthetett volna egy hatékonyabb keretezés kialakításában.

5. Mindezek a kérdések már előre jeleznek egy általános, a kötettel kapcsolatos kérdést. Vitathatatlan, hogy az elemzett kérdés, még ha látszólag túlzottan absztrakt is, de a társadalom széles köreit érinti. A Szerző, aki az interdiszciplináris megközelítésen túlmutatva egyfajta transzdiszciplináris megközelítésre, azaz kutatási eredményeinek társadalmi hatásának biztosítására is törekszik egy kifejezetten olvasmányos, és provokatív, de jól érthető stílusával, kérdésfeltevéseivel a széles társadalmi közösség számára is jól érthető és befogadható munkát alkotott. Ez összességében a kötet egyik fő erénye. Azonban ez az erény egyben egy veszélyt is magában rejt, amelyek az előzőekben jelzett pontokban is jelentkeztek. A szerző innovatív megközelítése, újszerű keretezése mellett a Bíráló sokszor a tényleges elemzéshez kapcsolódó, a fenti állításokat jobban megalapozó aprómunka és részletes, széleskörű elemzéseket hiányolja. Igaz, egy ilyen, több ország rendszerét, mélyebb dogmatikai és társadalmi rendszerét elemző munka szükségszerűen kevésbé olvasmányos és nehezebben befogadható lenne. Ez a mai tudományos kutatók Széküllája és Kharüdisze, s a Szerző láthatóan a társadalmi hatás

maximalizálására törekedett, amelynek érdekében olykor feláldozta állításainak mély, többretegű alátámasztását, megelégedett a bizonyítás szükségszerű alátámasztásának meglétével. Ez a megállapításom részben reflektál a korábbi észrevételeimre is, hiszen pont a szöveg túlterhelésének elkerülését szolgálták a fenti, korlátozottabb elemzési tárgykörök.

* * * * *

Összefoglalva, a fenti értékelési pontok szerint az értekezés rendkívül színvonalas, olvasmányos, azt akadémiai közösség számára a világviszonylatban és különösen a magyar nyelvű irodalomban is újszerű megközelítése új elemekre világított rá az autokratikus rendszerek kialakulása, tipizálása és a demokratikus értékek védelme és helyreállítása körében. Így a bevezető részben jelzett véleményemet fenntartva, álláspontom szerint a munka megfelel a Magyar Tudományos Akadémia Doktori Szabályzatában, valamint azt ahhoz kötődő végrehajtási szabályzatokban meghatározott, a Magyar Tudományos Akadémia doktora cím elnyeréséhez szükséges disszertációval kapcsolatban megfogalmazott követelményeknek. Mindezekre tekintettel **azt javaslom, hogy a bíráló bizottság arra tegyen javaslatot a Magyar Tudományos Akadémia Doktori Tanácsának, hogy Tóth Gábor Attila részére az MTA doktora címet adományozzanak.**

Lublin, 2025. december 16.

Prof. Dr. Hoffman István
egyetemi tanár, az MTA doktora (ELTE ÁJK)